

DZIAŁANIA WYCHOWAWCZE ZWIĄZKU HARCERSTWA POLSKIEGO W ZAKRESIE TURYSTYKI, REKREACJI I EDUKACJI LEŚNEJ

Binasiak Marcin

Abstrakt

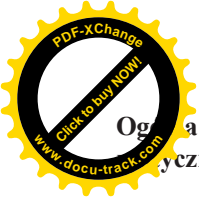
Sięgając w początki skautingu można odnaleźć słynne już zdanie jego założyciela, gen. Roberta Baden-Powella: Istotą ducha skautowego stanowi pełne tężyzny życie w terenie (Baden-Powell 1946). Idąc tym tropem należy zauważyć, że pierwszą datą uznawaną za początek funkcjonowania nowego ruchu społeczno - wychowawczego, jakim stał się skauting, jest rok 1907, kiedy to Baden-Powell zorganizował pierwszy obóz skautowy na wyspie Brownsea. Liczne podręczniki skautowe i harcerskie przedstawiają wiele sposobów poznawania środowiska naturalnego poprzez uprawianie turystyki. Stąd już tylko krok do konstatacji, że w skautingu bardzo ścisły związek mają turystyka i przyroda. Andrzej Małkowski, założyciel harcerstwa na ziemiach polskich, przeszczepił na polski grunt te same idee wprowadzając do nieoficjalnego (w zaborze pruskim i rosyjskim), ale dość szerokiego obiegu własne tłumaczenie podręcznika autorstwa gen. Baden-Powella *Scouting for Boys* (Małkowski 1911). Małkowski był jednocześnie członkiem Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego Sokół, co w znacznej mierze przyczyniło się do rozwoju i propagowania różnorodnych form uprawiania turystyki w harcerstwie - polskiej odmianie skautingu. Zatem już od zarania dziejów Związku Harcerstwa Polskiego (ZHP) obserwujemy znaczącą rolę gier terenowych, wycieczek, rajdów, biwaków, obozów, zwiadów w codziennym życiu zastępów i drużyn harcerskich. Ta tendencja utrzymywała się w harcerstwie lat 20. i 30. także - choć w nieco trudniejszych warunkach i zmieniających się formach - latach wojny i okupacji. Lata powojenne ZHP również imponują bogactwem form, szczególnie rozwojem turystyki zimowej i letniej. Nie wolno pominąć ogromnej roli, jaką odegrała turystyka w szeroko rozumianej edukacji leśnej. Zanim został ukuty termin ekologia, w harcerstwie używano określenia przyrodoznawstwo. Potrzeba uprawiania turystyki wynikała z harcerskiego systemu wychowawczego - wychowania w praktyce, w terenie, na świeżym powietrzu, z kolei pęd ku poznawaniu i chronieniu przyrody miał swoje korzenie w Prawie Harcerskim. Historia związków turystyki i ekologii w harcerstwie liczy już prawie sto lat. Dziś, kiedy minęliśmy próg XXI

wieloletniej tradycji. Wskazywane są sposoby turystyki, rekreacji w połączeniu z edukacją leśną są stosowane w ZHP. Harcerstwo uczyniło znaczący krok naprzód, uczestnicząc w wielu działaniach na rzecz ochrony lasów, podejmowanych w ramach szeroko pojętej edukacji ekologicznej, planując własne działania w tym zakresie i uznając je za jeden z głównych celów.

Abstract

Reaching back to the beginning of scouting we can find the famous assignment of its creator, general Robert Baden-Powell: The essence of scouting is a life full of physical activity in terrain. (Baden-Powell, 1946) By taking a closer look we realize that the date when the new social and education movement started is 1907- the year when general Baden-Powell organised the first scout camp on the Brownsee Island. Multiple scout books describe a lot of ways of exploring the natural environment by exercising tourism. It leaves us one step away from the statement, that in scouting the tourism and nature are closely connected. The founder of scouting in Poland, Andrzej Małkowski had transplanted to Polish reality the very same ideas by initiating an unofficial (in German and Russian annexation part) but pretty broadly used, his own translation of general Baden-Powell's textbook Scouting For Boys (Małkowski, 1911). At the same time Małkowski was a member of the Polish Gymnastic Association Sokół, and this fact had a great influence on development and popularisation of multiple forms of tourism in Polish scouting. Thus, since the beginning of Polish Scouts' Association (ZHP), the outdoor games, trips, treks, excursions, camps, bivouacs, etc., in every day's life of hosts and squads of scouts. This tendency existed among scouts during 1920s and 1930s, and although in more difficult circumstances and changing forms- during the World War II and the German occupation. The post-war scouting (ZHP) also presents an impressive richness of forms, especially by developing winter and summer tourism. We simply can't bypass significant part that tourism played in broadly understood forestry education. Before the ecology had been created we used to call it natural history. The need of tourist activity was a result of scouts' educational system, used in practice outdoor, in the open. On the other side this run to explore and preserve nature has its beginning in the scout statute. History of eco-tourist bounds in scouting is almost 100 years old. Today, when we already stepped over the XXI century threshold, we are aware of the worked out over the years, scouting tradition. All forms of tourism and recreation, together with forestry education, are realized in Polish Scouts' Association. The scouting had made a significant step forward by partying in the forest preserving actions, associated with ecoeducation, and planning their own actions in this matter and making it one of their most important goals to achieve.

Ogólna charakterystyka grup wiekowych w ZHP z uwzględnieniem charakterystycznych form działania w obrębie grup

W ZHP obowiązuje następujący podział na grupy wiekowe: zuchy - 6-10 lat (I - IV klasa szkoły podstawowej), harcerze i harcerki - 10-13 lat (IV - VI klasa szkoły podstawowej), harcerki starsze i harcerze starsi - 13-16 lat (I - III klasa gimnazjum), wędrowniczki i wędrownicy - 16-25 lat (szkoła ponadgimnazjalna, studia).

Każda grupa wiekowa w Związku Harcerstwa Polskiego realizuje działania wychowawcze w odmienny sposób. Harcerski system wychowawczy pozostaje niezmienny, różnice polegają na zastosowaniu instrumentów metodycznych i form pracy specyficznych dla danej grupy. Charakterystyczną formą aktywności zuchów jest zabawa w kogoś lub w coś realizowana zespołowo przez zdobywanie sprawności oraz podczas zbiórek gromady. Charakterystyczną formą aktywności harcerek i harcerzy jest gra, rozumiana jako działanie zespołowe w zastępach i towarzyszące temu współzawodnictwo. Charakterystyczną formą aktywności harcerek starszych i harcerzy starszych jest poszukiwanie, polegające na przewartościowaniu dotychczasowego sposobu patrzenia na świat i autorytety. Charakterystyczną formą aktywności wędrowniczek i wędrowników jest służba realizowana wewnątrz organizacji i poza nią. Zadania realizowane indywidualnie lub zespołowo mają charakter wyczynu. W działalności wędrowniczej ważne miejsce zajmują specjalności i specjalizacje, pozwalające na rozwijanie indywidualnych zainteresowań (Uchwała 24/XXXII 2003).

Kierunki programowe w ZHP, sposoby i formy realizacji

W ZHP możemy wyróżnić kierunki programowe, wspierające wszechstronny rozwój każdego członka. Są to m.in.: edukacja prozdrowotna i profilaktyczna, bezpieczeństwo, wypoczynek, edukacja kulturalno-artystyczna, wychowanie patriotyczne, edukacja społeczna, obywatelska, europejska i praw człowieka, działania na rzecz osób niepełnosprawnych, a także działania sportowe i turystyczne oraz edukacja ekologiczna.

Program wychowawczy ZHP realizowany jest w zastępach i drużynach. Po przez zadania w próbach na stopnie harcerskie, podczas realizacji sprawności zuchowych, harcerskich, zdobywanie znaków służb, realizację zadań zespołowych i projektów członkowie ZHP w pełni wykorzystują warunki stworzone do wszechstronnego, indywidualnego rozwoju. I tak, charakterystyczne formy pracy zuchów, związane z turystyką i edukacją leśną to wycieczka, zwiad zuchowy, gry i ćwiczenia. Formą letniej działalności gromady jest kolonia zuchowa. Z kolei wśród typowych form pracy harcerek i harcerzy znajdują się gra terenowa, biwak, zwiad, bieg harcerski. Drużyna organizuje samodzielny programowo obóz letni, podsu-

możący całoroczną pracę wychowawczą. Dla harcerek starszych i harcerzy starszych zalecane są takie formy pracy, jak wycieczka, zwiad, zajęcia specjalistyczne. Drużyna starszoharcerska organizuje samodzielny programowo obóz letni, podsumowujący całoroczną pracę wychowawczą. Szczególną formą obozu jest obóz tematyczny (np. ekologiczny) i obóz zagraniczny. Formy pracy wędrowniczek i wędrowników mają na celu stwarzanie możliwości osiągnięcia mistrzostwa w wybranych dziedzinach, odnalezienia swojego miejsca w społeczeństwie oraz ugruntowania własnych przekonań, poglądów, systemu wartości. Są to głównie: formy doskonalące (warsztaty, kursy) i gry strategiczne. Obóz wędrowny powinien być samodzielny, organizowany własnymi siłami. Cała drużyna w aktywny sposób powinna go organizować - dzieląc się zadaniami i pełniąc na obozie różne funkcje. Program obozu powinien być ambitny, wyczynowy, niepowielający schematów, stwarzający szansę sprawdzenia własnych możliwości. Najczęściej jest to obóz wędrowny (nizinny, górski, pieszy, kajakowy, rowerowy, żeglarski etc.).

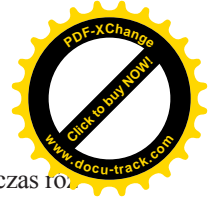
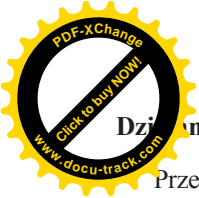
Turystyka i ekologia w ZHP - wewnętrzne uregulowania prawne

Turystyka i rekreacja oraz działania z zakresu poznawania i ochrony przyrody, w tym także edukacji leśnej odgrywają tak znaczącą rolę w ZHP, że przepisy wewnątrzorganizacyjne odnoszące się do działań z tego zakresu można odnaleźć w najważniejszym dokumencie obowiązującym w Związku - Statucie ZHP. Także w Prawie Harcerskim zapisane jest nieustanne dążenie harcerek i harcerzy do poznawania i ochrony przyrody. Ponadto w systemie stopni i sprawności harcerskich zawarte są wymagania z zakresu technik harcerskich, obejmujących także turystykę i ekologię.

W Statucie ZHP zawartych jest pięć głównych celów działania ZHP. I tak, za główne cele swojego działania ZHP uznaje m.in. *stwarzanie warunków do wszechstronnego, intelektualnego, społecznego, duchowego, emocjonalnego i fizycznego rozwoju człowieka oraz upowszechnianie wiedzy o świecie przyrody, przeciwstawianie się jego niszczeniu przez cywilizację, kształtowanie potrzeby kontaktu z nieskażoną przyrodą* (Statut ZHP 2002).

Harcerskie wartości wychowawcze ZHP określa m.in. Przyrzeczenie i Prawo Harcerskie. Szósty punkt Prawa Harcerskiego mówi: *Harcerz miłuje przyrodę i stara się ją poznać*.

Zapis ten zmieniał swoje brzmienie na przestrzeni dziejów, jednak można go znaleźć w każdej redakcji Prawa Harcerskiego, zobowiązując harcerki i harcerzy do poznawania i rozumienia przyrody oraz chronienia jej (Szala 2001).

Działania ZHP w zakresie turystyki i edukacji leśnej

Przedstawiając działania ZHP z zakresu edukacji leśnej, realizowane podczas ro-
norodnych form uprawiania turystyki, należy skupić się na trzech wybranych obszarach:

- 1) stopnie i sprawności harcerskie jako indywidualny sposób realizacji zadań z zakresu edukacji leśnej,
- 2) obóz harcerski jako złożona forma pracy stanowiąca szczególną egzemplifikację symbiozy turystyki i ekologii w ZHP,
- 3) programy wychowawcze ZHP jako długofalowy plan działań podejmowanych w ramach propagowania turystyki, rekreacji i edukacji leśnej.

Stopnie i sprawności harcerskie

Stopnie harcerskie

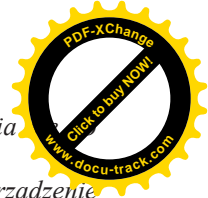
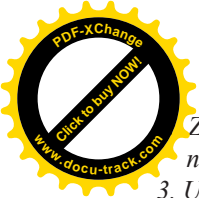
Każdy harcerz i każda harcerka zdobywają stopnie indywidualnie. Zadania na pierwszy i drugi stopień harcerki i harcerze realizują głównie przez aktywny udział w życiu drużyny. Zdobywanie stopnia trzeciego i czwartego poprzedza sformułowanie przez harcerkę i harcerza indywidualnych zadań zgodnych z ideą i wymaganiami danego stopnia. Zdobywanie stopnia piątego i szóstego wymaga ułożenia indywidualizowanej próby na stopień. Planowanie i realizację prób na te stopnie (piąty i szósty) wspiera opiekun próby. Podstawą system stopni harcerskich jest realizację zadań odpowiednich do wieku i rozwoju zdobywających.

Poniżej zestawione są wymagania prób na stopnie harcerskie związane z turystyką, rekreacją i edukacją leśną. Wśród wymagań na pierwszy stopień harcerski (ochotniczka/młodziak) czytamy:

1. Uczestniczyłam/em w wycieczce, przygotowałam/em swój ekwipunek wycieczkowy, odpowiedni do warunków atmosferycznych i terenowych. Potrafię bezpiecznie poruszać się po drodze (samodzielnie i w grupie),
2. Rozstawiłam/em namiot turystyczny, ułożyłam/em i rozpalłam/em bezpiecznie ognisko. Znam trzy węzły,
3. Byłam/em z zastępem lub drużyną na wycieczce w lesie. Umiem się w nim zachować. Rozpoznałam/em po sylwetce i liściach 5 drzew,
4. Zaopiekowałam/em się zwierzęciem lub rośliną (Stopnie i sprawności harcerskie 2004).

Aby zdobyć drugi stopień harcerski (tropicielka/wywiadowca) kandydat musi się wykazać następującymi umiejętnościami:

1. Wyznaczyłam/em azymuty w terenie. Wykonałam/em szkic drogi, zaznaczając azymuty, charakterystyczne obiekty i odległości. Posługując się busolą i mapą dotarłam/em do wyznaczonego miejsca. Wyznaczyłam/em w nocy kierunek północny. Prawidłowo oceniłam/em „na oko” odległość w terenie, długość przebytej drogi oraz czas marszu. W pomiarach wykorzystałam wymiary swojego ciała, np. wzrost, rozpiętość ramion i długość stopy,

Znam oznakowanie szlaków turystycznych oraz zasady poruszania nich. Przeszłam/przeszedłem oznaczonym szlakiem,

3. Uczestniczyłam/em w rozstawianiu obozu. Zbudowałam/em proste urządzenie obozowe lub wykonałam/em element zdobnictwa obozowego. Znam osiem węzłów, wykorzystałam/em je w praktyce (np. przy budowie urządzeń, w zdobnictwie obozowym lub podczas wędrówki). Przygotowałam/em posiłek dla zastępu na kuchni polowej lub kuchence turystycznej,
4. Kompletuję ekwipunek turystyczny odpowiedni na różne pory roku,
5. Odnalazłam/em w środowisku naturalnym 5 roślin chronionych,
6. Obserwowałam/em wybrane zwierzę i opowiedziałam/em innym (w zastępie, w drużynie lub w klasie) o swoich spostrzeżeniach,
7. Wykonałam/em pożyteczną pracę na rzecz przyrody (Stopnie i sprawności harcerskie 2004).

Podsumowując realizację wymagań trzeciego stopnia harcerskiego (pionierka/-odkrywca) należy przedstawić następujące dokonania:

1. Odnalazłam/em na mapie miejsce, w którym się znajduję, poprowadziłam/em w czasie gry terenowej lub wycieczki zastęp wg mapy topograficznej. Na podstawie mapy topograficznej określiłam/em długość trasy, nachylenie terenu, przybliżony czas marszu, azymut na dany punkt. Zmierzyłam/em w terenie odległość i wysokość,
2. Kierowałam/em budowę urządzenia obozowego wg własnego projektu. Umiejętnie posługuję się sprzętem pionierskim. Potrafię zawiązać co najmniej 10 węzłów i ich zastosowanie,
3. Brałam udział w organizacji wycieczki zastępu lub drużyny,
4. Wyrobiłam/em w sobie pożyteczne nawyki ekologiczne (oszczędzam wodę, gaszę światło, segreguję odpady),
5. Wiem, co to jest park narodowy, park krajobrazowy i rezerwat przyrody. Wymienię kilka polskich parków narodowych oraz wskażę występujące w nich osobliwości przyrodnicze. Odwiedziłam/em jeden z parków narodowych, krajobrazowych lub rezerwatów (Stopnie i sprawności harcerskie 2004).

Wybrane wymagania czwartego stopnia (samarytanka/ćwik) brzmią:

1. Załatwiłam/em sprawy organizacyjne biwaku, wycieczki, obozu (np. zakup biletu zbiorowego, ubezpieczenie, przygotowanie wykazu potrzebnego sprzętu, prowadzenie rachunków),
2. Wyszczepizowałam/em się w wybranej dziedzinie harcerskiej (techniki harcerskie lub inna dziedzina pomocna w pracy drużyny). Kierowałam/em projektem dotyczącym tej dziedziny,
3. Sporządziłam/em „mapę potrzeb” występujących w najbliższej okolicy i uczestniczyłam/em w projekcie (zadaniu) odpowiadającym na którąś ze wskazanych potrzeb,

Przeprowadziłam/em zwiad tematyczny (np. poznając przyrodę, kulturę, historię, współczesne życie społeczne i gospodarcze, poznając ciekawe oraz mało znane miejsca, zapomniane pamiątki historyczne). Sporządziłam/em dokumentację zwiadu (zawierającą np. opisy, wywiady, pamiątki, fotografie, spis lektur na wybrany temat). W interesujący sposób przedstawiłam/em ją w drużynie (Stopnie i sprawności harcerskie 2004).

Piąty i szósty stopień harcerski (harcerka orla/harcercz orli i harcerka Rzeczypospolitej/harcercz Rzeczypospolitej) to ścieżki indywidualnego rozwoju. Harcerka orla i harcercz orli w harcerskiej wędrówce przez życie odnajdują wzory do naśladowania. Kierując się Prawem Harcerskim budują swój własny system wartości. Sami wyznaczają swoje cele. Wybierają swoją drogę życiową. Dążą do mistrzostwa w wybranych dziedzinach, podejmują wyzwania i znajdują pola stałej służby. Harcerka Rzeczypospolitej i harcercz Rzeczypospolitej mają własne systemy wartości, wynikające z Prawa Harcerskiego. Kierują się nimi we wszystkich aspektach swojego życia. Potrafią godzić pełnione przez siebie role (w rodzinie, w szkole, w pracy, w działalności społecznej). Osiągają mistrzostwo w wybranych dziedzinach aktywności. Są świadomymi obywatelami RP. Swoją postawą i postępowaniem prezentują harcerski styl życia (Stopnie i sprawności harcerskie 2004).

Sprawności harcerskie

Sprawność to zdobyta i udowodniona działaniem umiejętność, którą harcerka lub harcercz potrafi posłużyć się w razie potrzeby. Zdobywanie sprawności jest formą samokształcenia. Służy budzeniu, rozwijaniu i pogłębianiu zainteresowań, umożliwia przyswojenie przydatnych w życiu umiejętności i ćwiczenie zaradności oraz uczy rzetelności w działaniu. Przyznanie sprawności jest uznaniem umiejętności harcerki i harcercza w danej dziedzinie. Szczególnym umiejętnościom w danych kategoriach wiekowych przyporządkowane są odpowiednie oznaczenia stopni i sprawności. I tak:

1. Sprawności oznaczone jedną gwiazdką - dla początkujących w danej dziedzinie. (...) Sprawności te najbardziej odpowiednie są dla harcerek i harcerczy (10-13 lat),
2. Sprawności oznaczone dwiema gwiazdkami - dla pogłębiających wiedzę i doskonalących umiejętności, rozwijających swoje zainteresowania. (...) Mogą je zdobywać harcerki i harcercze (10-13 lat) oraz harcerki i harcercze starsi (13-16 lat),
3. Sprawności oznaczone trzema gwiazdkami - zakładają zdobycie ponadprzeciętnej, rozległej wiedzy i umiejętności z wybranej dziedziny, wymagają umiejętności samodzielnego, konsekwentnego doskonalenia się w tej dziedzinie. Najbardziej odpowiednie są dla harcerek i harcerczy starszych (13-16 lat),

Sprawności mistrzowskie - wymagają umiejętności na poziomie niemiernym (w przypadku dziedzin związanych z aktywnością zawodową) liczącym się w dorosłym życiu. Mogą stanowić istotny atut przy podejmowaniu pracy zawodowej. (...) Przeznaczone są dla wędrowniczek i wędrowników. W niektórych dziedzinach odpowiednikami sprawności mistrzowskich są uprawnienia związkowe (np. odznaka „ratownika medycznego ZHP”), państwowe, specjalistyczne, potwierdzenia umiejętności wydawane przez odpowiednie instytucje (np. prawo jazdy, certyfikaty językowe, odznaki turystyki kwalifikowanej PTTK, uprawnienia żeglarskie) (Uchwała nr 38/XXXII 2003).

Sprawności przyrodnicze

Prezentowane poniżej sprawności oraz wymagania dotyczą trzech, ściśle w ZHP związanych ze sobą obszarów: przyrody, turystyki oraz umiejętności współżycia z naturą, zwanej w harcerstwie puszczaństwem. Nawiązują one do świata wartości emocjonalnych i bezpośredniego kontaktu z przyrodą, kształtują postawy i światopogląd proprzyrodniczy młodych ludzi.

Przyjaciół przyrody

1. Wskazał/a na mapie Polski parki narodowe oraz znajdujące się w okolicy (np. w gminie lub powiecie) rezerваты przyrody, parki krajobrazowe i wybrane pomniki przyrody. Wyjaśnił/a cele, dla których je utworzono.
2. Uczestniczył/a w wycieczce do rezerwatu przyrody lub parku narodowego. Zachowywał/a się zgodnie z obowiązującym tam regulaminem.
3. Brał/a udział w pracy na rzecz środowiska naturalnego, np. w parku, na szlaku turystycznym, podczas imprezy ekologicznej.
4. W swoim domu oszczędza wodę i energię elektryczną, dba o wykorzystanie surowców wtórnych.

Ekolog (sprawność mistrzowska)

1. Poznał/a systematykę roślin i zwierząt. Poznał/a rośliny i zwierzęta chronione w Polsce.
2. Przedstawił/a w interesującej formie bogactwo polskich lasów, znaczenie lasów dla przyszłości człowieka na Ziemi.
3. Wskazał/a zagrożenia występujące w polskich lasach i dotyczące drzew, ptaków i zwierząt.
4. Poznał/a zasady ekologicznego obozowania. Zastosował/a je w praktyce.
5. Wyznaczył/a sobie dodatkowe zadania mistrzowskie.

Sprawności turystyczne

Łazik

1. Skompletował/a ekwipunek turystyczny.
2. Uczestniczył/a w kilku wycieczkach, ubierając się stosownie do warunków terenowych i pogodowych, zabezpieczając się przed przegrzaniem i przemożeniem oraz otarciem stóp.
3. Poprawnie spakował/a plecak, zabierając tylko rzeczy przydatne na tej wyprawie.
4. Poznał/a zasady poruszania się po drogach.
5. Uczestnicząc w wycieczkach i rajdach, zawsze zachował/a pogodę ducha, mimo trudów wędrowania.

Wędrowiec

1. Przedstawił/a na zbiórce drużyny najpiękniejsze regiony turystyczne w Polsce.
2. Zorganizował/a dla drużyny wycieczki o różnej tematyce, m.in. krajoznawcze, przyrodnicze, historyczne.
3. W czasie obozów wędrownych zainteresował/a się historią poznawanych miejsc i ludzi tam żyjących.
4. Zorganizował/a rajd według opracowanego przez siebie programu i nieznaney dla uczestników trasy.

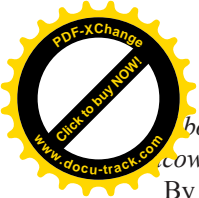
Sprawności puszcząskie

Trzy pióra (sprawność mistrzowska)

1. Przeszedł/przeszła pomyślnie trzy próby - milczenia, głodu i samotności - przez kolejne trzy doby:
 - w czasie pierwszej doby powstrzymał/a się od spożywania jakichkolwiek pokarmów i napojów (z wyjątkiem czystej wody), uczestnicząc we wszystkich zajęciach obozowych,
 - w czasie drugiej próby zachował/a całkowite milczenie,
 - trzecią dobę spędził/a w lesie nie spostrzeżony/na przez ludzi, żywiąc się pokarmem leśnym (Stopnie i sprawności harcerskie 2004).

Obóz harcerski szczególna forma edukacji leśnej w ZHP

Podczas Harcerskiej Akcji Letniej organizowane są w ZHP setki zgrupowań obozów harcerskich. W skład zgrupowania wchodzi zwykle 4-7 samodzielnych programowo podobozów. Stały (stacjonarny) obóz harcerski z jednej strony stanowi podsumowanie całorocznej pracy drużyn, z drugiej - harcerski start w nowy rok. Podczas obozu drużyna planuje działania na kolejny rok harcerski. Baden-Powell pisał:

Obóz jest podstawową rzeczą w prowadzeniu drużyny. Ale obóz musi być celowością, a nie szkołą bezcelowego leniuchowania (Baden-Powel 1946).

By zatem spełnić swe zadania, obóz powinien uczyć zaradności, dyscypliny i pracy w grupie, ale też być przygodą przeżyta aktywnie w gronie przyjaciół na łonie natury.

W trakcie trwania obozu podejmowane są następujące działania z zakresu edukacji leśnej:

- pionierka, czyli tworzenie urządzeń obozowych (bramy, huštawki, prycze, stoły, krzesła, kosze na śmieci, tablice ogłoszeń i in.) przy użyciu drewna pozyskanego od leśniczego lub znalezionej w lesie,
- zdobnictwo, korzenio- i konaroplastyka, czyli wykonywanie różnych ozdób, upiększających miejsce obozowania (totemy, duchy leśne, zeriby, baby na menażki, zakątki dumania), z zachowaniem żelaznej zasady, że nasz las to nasz dom i należy jak najlepiej wtopić się w otaczający krajobraz,
- organizowanie różnorodnych form pracy, łączących aktywny wypoczynek z poznawaniem tajemnic i bogactwa lasów: biegi harcerskie na orientację, ekologiczne, nocne, zwiady terenowe,
- uczestnictwo w zajęciach w centrach edukacji ekologicznej, leśniczówkach z udziałem ludzi lasu - współpraca z leśnictwami, nadleśnictwami w zakresie edukacji leśnej, poznawanie ścieżek ekologicznych,
- podejmowanie akcji sprzątania lasu - codziennie w rejonach podobozów, co kilka dni - sprzątanie całym zgrupowaniem - najczęściej w formie tyraliery,
- czyszczenie rowów przeciwpożarowych z igliwia, szyszek, gałęzi, śmieci - pomoc leśniczemu w utrzymaniu należytego ich porządku,
- pomoc przy grodzeniu mrowisk, szkółek leśnych.

Nie zawsze harcerskie obozowanie kojarzy się z przedstawionym ideałem, jednak prezentowane tu przykłady działań są autentyczne, stanowią wynik doświadczeń współpracy z jednym z mazurskich nadleśnictw. Zapewne dzięki odpowiednio zaplanowanym działaniom edukacyjnym harcerskie obozowanie pod koronami drzew będzie bezpieczne dla lasu i jego mieszkańców, a dla harcerki i harcerzy z powodzeniem stanowić doskonałą lekcję ekologii w terenie.

Programy wychowawcze ZHP z zakresu turystyki i edukacji leśnej oraz udział w akcjach ratowania środowiska naturalnego

Wszystkie działania programowe, podejmowane w ZHP, służą osiągnięciu podstawowego celu, jakim jest wsparcie rodziny i szkoły w wychowaniu młodych ludzi. Aby ów cel mógł zostać osiągnięty, podejmowane przedsięwzięcia muszą być odpowiednio wcześniej zaplanowane i upowszechnione tak, by mogły w nich świadomie i aktywnie uczestniczyć jak najliczniejsze rzesze odbiorców.

W szczególności tu programy celowo stanowią niezbyt obszerny wybór z zakresu turystyki, rekreacji i edukacji leśnej prowadzonej w ZHP. Prezentowane tu programy i akcje dotyczą głównie działań podejmowanych przez Główną Kwaterę ZHP i Chorągiew Łódzką ZHP. Działalność podejmowana w zakresie interesującego nas obszaru edukacyjnego jest w ZHP tak obszerna, że zgromadzone materiały mogłyby stanowić poważne archiwum tematyczne. Wystarczy nadmienić, że każda chorągiew ZHP (jest ich 17), ale też większość hufców (ponad 400) co roku realizuje odrębny projekt ekologiczny. Są to:

- *Gra w zielone* - konkurs ekologiczny dla gromad zuchowych i drużyn harcerskich organizowany rokrocznie przez GK ZHP (Kasza et al, 2004),
- *Zielona drużyna* - konkurs ekologiczny dla drużyn starszoharcerskich i wędrowniczych organizowany rokrocznie przez GK ZHP (Kasza et al, 2004),
- *Wśród lasów i jezior* - program ekologiczny Chorągwi Łódzkiej ZHP realizowany w roku harcerskim 2004/2005,
- *Nasz obóz - nasz las - nasz dom* - program Chorągwi Łódzkiej ZHP z zakresu edukacji ekologicznej realizowany podczas HAL 2004 i HAL 2005,
- *Nasza Ziemia - zielona i czysta* - ekologiczny program Złotu Chorągwi Łódzkiej ZHP „SPAŁA 2005” z zakresu prowadzenia spotkań, warsztatów i aktywnego działania na rzecz ochrony środowiska.

Członkowie ZHP biorą także aktywny udział w akcjach ekologicznych:

- *Dzień Ziemi* - 22 kwietnia każdego roku
- *Sprzątanie Świata* - rokrocznie późnym latem (wrzesień)
- *Ratujmy kasztanowce* - akcja zwalczania larw szrotówka kasztanowcowiaczka.

Podsumowanie

Zaprezentowane działania ZHP z zakresu turystyki, rekreacji i edukacji leśnej to tylko fragment większej całości, jaką jest edukacja ekologiczna. Fragment to niezwykle istotny. Działania ekologiczne podejmowane i realizowane przez wszystkich członków ZHP są odpowiednio planowane, dostosowane do indywidualnych potrzeb i zainteresowań, wplecione w programy prób na stopnie i sprawności, mają zarazem charakter wieloletniej edukacji w tym zakresie. Nie bez znaczenia jest tu fakt, że ZHP otrzymało w 1997 r. tytuł *Lidera Polskiej Ekologii*, może poszczycić się dobrą współpracą z instytucjami i stowarzyszeniami podejmującymi działania proekologiczne, a także podpisanym porozumieniem między Naczelnikiem ZHP, a dyrektorem generalnym Lasów Państwowych. Przyznany zaszczytny tytuł, podjęta wielotorowa współpraca oraz podpisane umowy i porozumienia postrzegamy jako uznanie dla różnorodności działań i form uprawianej turystyki, rekreacji i edukacji leśnej prowadzonej w ZHP. To szacunek dla bogactwa wiedzy, umiejętności i bagażu w znacznej mierze dobrych doświadczeń wielu pokoleń harcerskich instruktorów. Jednak dbałości i permanentnej czujności w trosce o środowisko na-

